

אות

כתב עת לספרות ולתיאוריה

10 גיליון
2020 סתיו

עורכים מיכאל גלזומן, מיכל ארבל, אורי ש. כהן
חברי המערכת חן אדלסבורג, גיא ארליך, איל בסן
מערכת מייצגת מיה ברזילי, אדריאנה ג'ייקובס, אבנר הולצמן, חנה נוה, מנחם פרי, חנה קרונפלד,
ורד קרתי שם-טוב, נעמה רוקם, עוזי שביט
עריכת טקסט דינה הורביץ
עריכה גרפית מיכל סמוי-קובץ ויעל ביבר, המשרד לעיצוב גרפי באוניברסיטת תל אביב

על העטיפה: חן שיש, "אות 10", אקריליק על נייר, 2020

אות הוא כתב עת אקדמי שפיט היוצא אחת לשנה (שנתון) מטעם מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית,
אוניברסיטת תל אביב
המאמרים המתפרסמים בכתב העת **אות** עוברים הליך שיפוט ומבוססים על כללי המחקר האקדמי

ISSN 2707-5680

© 2020 כל הזכויות שמורות למערכת אות, מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית, בניין רוזנברג, אוניברסיטת תל אביב,
תל אביב 6997801

ot.kipp@gmail.com

הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת.ד. 2104, בני ברק
נדפס בדפוס סדר צלם

הכתיבה והסוד

גלילי שחר

הפרגמנט "על החידה והסוד" הוא טקסט קצר ולא גמור משנת 1921 השייך לתקופת הביניים בהגותו של ולטר בנימין והתפרסם מעיזבוננו. בטקסט זה יש סימנים מובהקים למחשבת השפה של בנימין, כפי שנוסחה במאמרו "על השפה בכלל ועל שפת האדם" (1916), וכן לפרשנותו למושגים "חידה" ו"סמל", כפי שעתיד היה לנסחם ב"ספר מקורו של מחזה התוגה הגרמני" (1926). חשיבותו של הטקסט כפולה: יש בו כדי ללמד על מושגי יסוד בהגותו של בנימין, "חידה", "סוד" ו"סמל", הארוגים כאן במארג צפוף, ובה בעת יש בו כדי ללמד מהי כתיבה השואלת לתחומה את המושג "סוד". שכן, בסימן זה עמדה הגותו של בנימין – עד אחריתה. בנימין ידע כי מחשבה וכתיבה ראויות לשמן הן מחשבה וכתיבה היודעות לשמור את הסוד, ולכן גם מאמר זה אינו מגלה סוד אלא פורש את סימניו בלבד ורומז על זיקותיו. מה פשר הדבר? בניגוד למחשבה (ולכל סוגת ידע) המתייחסת אל העולם (חפצים ומאורעות, עצמים ובני אדם) כחידות, קרי כשאלות שיש להן תשובה או פתרון, כלומר מענה מוחלט, הסבר ופרשנות, מחשבת הסוד אינה מבקשת לפתור או ליישב דבר. ניסיונות מן הסוג הזה נועדו להכזיב, שכן את מהות הדברים אין לפתור על דרך פתרונה של חידה (שהתשובה לה, לכאורה, ידועה מראש). הסוד, לעומת זאת, אינו בר פתרון (Lösung); הוא נועד לגאולה (Erlösung; בגרמנית מדובר במשחק מילים נבון). כלומר, לכל הדברים, לפי טבע מציאותם (טבע הבריאה), יש היבט, צד או משלב (רוחני) גבוה שאינו ניתן להתרה במתווה של חידה ופתרון; הוא משתרע במתווה אחר של הוויה. ההוויה הסודית הזאת, כותב בנימין בסוף רשימתו, מתכנסת ב"שם". ה"שם" (Name), לעומת ה"מילה" (Wort), אינו נושא משמעות ידועה מראש. אין מדובר במסמן ואף לא ב"סמל". השם אמנם עומד בזיקה לסמל ולספרה הסימבולית אך אינו מתמצה בהם. הקריאה בשם (בנימין שב ונזכר כאן בסיפור בראשית

על אדם כגון עדין הנותן שמות לכריאה) אינה אמירה, היגד נושא משמעות שאפשר לפענחו או לנחש את פשרו. לעומת המילה מציב בנימין (ברצינות תהומית אך גם באירוניה מיוחדת) את "השם היהודי (העברי)"; לעומת המילה, שבה עדיין מושלת התפיסה המיתית (היוונית) לפיה כל דבר הוא, לפי שמו, בר גורל ומשמעות, כגון השם "אדיפוס" והחידה שחד הספינקס הנורא, מציב בנימין את השם העברי. במובנו כשם האל המפורש, או במובנו בקריאה "אֶהְיָ אֲשֶׁר אֶהְיָ" (שמות ג, יד), או במובנו כשם פרטי שנותנים ההורים לילדיהם, השם העברי אינו חידה ואינו נושא משמעות סמלית ולכן אין לו פתרון (סופי) או משמעות (אחת). השם אוצר סוד ומורה על מציאות (רוחנית) שעודה חבויה בנברא, מתהווה בו, נענית אך גם דוממת בשפה.

לכן, כשאנו חושבים בשמות (ולא רק במילים), אנו עומדים בזיקה אחרת לדברים. הקורא לדברים בשמם (ולא רק מכנה אותם במילים) נכנס לספּרה של הסוד ועומד בזיקה עמוקה ליסוד הנברא, המתהווה, של הדברים. במרחב זה יש לשער את קיומם של זיקות ויחסים שאינם שרירותיים בלבד בין האדם לעולם. בכתביו האחרים רמז בנימין לכך שמדובר בזיקות ליטורגיות, לא במובנן הפולחני-דוגמטי אלא במובן שאול שכוונתו להורות על משלב לשוני מיוחד של היפתחות, השגחה והיענות, שראוי לכנותן בשם "תשומת לב" (Aufmerksamkeit). הקורא לדברים בשמות שם לבו אליהם, משגיח במציאותם וקורא להם להיות בקרבתו. וכל זאת, לכאורה, מנת חלקה של ה"עברית" (במובנה כלשון תפילה). בנימין התחמק מלשון זו ונמנע ממנה, אולם בכתביו האחרים – שנתגלו, מקצתם, בעיזבונו – הוא שב להשתעשע בשמו ה"עברי" ובשמות אחרים, בדויים, שייחס לעצמו ואשר, כדבריו, הלמו את דיוקנו של סופר שבא לעולם בסימן שבתאי, סימן הסטיות הקוסמיות. שם המחבר, על כל פנים, סופו להתגלגל בשם השטן ולהעיד על הפוטנציאל הדמוני של הסובייקט.

הטקסט הקצר של בנימין אכן אוצר סוד. ניסיון נוסף של פרשנות לא יועיל לו, והרי מדובר בטקסט קצר ולא חתום, טיטה מן העיזבון שאין להפריז בערכה. ובכל זאת נדמה כי טבוע בה, ברשימה זו, סודו של הוגה שאצר בה גם את שמו העברי, הנקרא כעת בתרגום.